Shri Skandopapuranoktam Shriramayanamahatmyam

श्रीस्कन्दोपपुराणोक्तम् श्रीरामायणमाहात्म्यम्

Document Information

Text title : Ramayana Mahatmyam from skandapurana

File name : rAmAyaNamAhAtmyamskanda.itx

Category : raama, skandapurANa

Location : doc_raama

Proofread by : Mrityunjay Pandey

Description/comments : skandapurANa | purANavaibhavakhaNDa | adhyAya 23-25

Latest update : July 12, 2024

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

November 5, 2024

sanskritdocuments.org

श्रीस्कन्दोपपुराणोक्तम् श्रीरामायणमाहात्म्यम्

॥ श्रीस्कन्दोपपुराणोक्तं श्रीरामायणमाहात्म्यम् ॥

॥ श्रीरामो जयति ॥

॥ अथ श्रीस्कन्दोपपुराणोक्तम् ॥

॥ श्रीरामायणमाहात्म्यम् ॥

॥ अथ प्रथमोऽध्यायः ॥

नारद उवाच-
पितामहोऽसि लोकानां पिताऽसि च मम प्रभो ।
तत् त्वां पृच्छामि लोकेश लोकानां मम चाब्जज ॥ १॥

हिताय करुणासिन्धो कृपयाऽऽख्याहि सादरम् ।
उक्तं किल त्वया ब्रह्मन् पठनाच्छ्रवणादपि ॥ २॥

श्रीरामायणकाव्यस्य चतुर्वर्गो भवेदिति ।
कथं पाठाद्भवेद्धर्मः कथं चार्थश्च सिध्यति ॥ ३॥

कथं कामो भवेत्पुंसां मोक्षो वाऽपि कथं भवेत् ।
विभवं विस्तरं चैव नियमं च सकल्पनम् ॥ ४॥

प्रब्रूहि जगतां नाथ सर्वज्ञोऽसि मतो मम ।
ब्रह्मोवाच-
शृणु नारद वक्ष्यामि श्रीरामायणवैभवम् ॥ ५॥

यस्य स्मरणमात्रेण नरः पापात्प्रमुच्यते ।
त्वन्मुखेनाखिला लोका उत्तरेयु रघार्णवात् ॥ ६॥

श्रीमद्रामायणं पुण्यमितिहासं पुरातनम् ।
येऽर्चयन्ति रघूत्तंसं स्मरन्तस्ते सुखा नराः ॥ ७॥

ब्रह्मक्षत्रियविड्शूद्रैश्चतुर्वर्गफलेप्सुभिः ।
श्रोतव्यं नियमान्नित्यं श्रीरामायणमादरात् ॥ ८॥

पठनं च प्रवचनं ब्राह्मणाधीनमेव च ।
श्रीमद्रामायणाख्यस्य कल्पवृक्षस्य नारद ॥ ९॥

सप्तकाण्डाह्वयारशाखा सप्तरूपफलप्रदाः ।
पठनाच्छ्रवणं पुण्यमधिकं सम्प्रयच्छति ॥ १०॥

अर्थप्रवचनं तस्मान्महापुण्यतमं स्मृतम् ।
पुत्रपौत्रादिसम्पत्तिं सर्वरोगनिवारणम् ॥ ११॥

पत्नीपुत्त्रादिकलहनाशनं क्षेमवर्द्धनम् ।
करोति बालकाण्डस्य पठनश्रवणादिकम् ॥ १२॥

अभीष्टकार्यप्रत्यूहनाशनं धर्मवर्धनम् ।
पितापुत्रादिवात्सल्यं रामदास्येऽधिकां रुचिम् ॥ १३॥

अयोध्याकाण्डपठनं करोति रुचिरं नृणाम् ।
वियुक्तबन्धुसंश्लेषं पतिभक्तिं च योषिताम् ॥ १४॥

धर्माविरुद्धं कामानामवाप्तिं साधुषु स्पृहाम् ।
लभते वनकाण्डस्य पठनश्रवणान्नरः ॥ १५॥

अर्थावाप्तिं च विपुलां मित्रलाभगुणानपि ।
सत्साहाय्यं सुखप्राप्तिं स्वामिभक्तिं च निर्मलाम् ॥ १६॥

किष्किन्धाकाण्डसर्गाणां पठनात् प्राप्नुयान्नरः ।
यद्यत्सङ्कल्पितं चित्ते सुकरं वाऽपि दुष्करम् ॥ १७॥

शत्रुहस्ताद्विमुक्तिं च कारागाराद्विमोक्षणम् ।
लभते सुन्दराख्यस्य काण्डस्य पठनान्नरः ॥ १८॥

दिनेदिने सप्त सर्गान् तस्य काण्डस्य यो नरः ।
पठेद्भक्त्यातु काकुत्स्थं हृदि कृत्वा नमस्य च ॥ १९॥

तस्य जन्मान्तरशतैस्सञ्चितस्यापि पाप्मनः ।
नाशं कुर्यात् सुप्रसन्नो रामो विष्णुस्सनातनः ॥ २०॥

किम्पुनश्चिन्तितार्थाप्तिं चिन्तयामः पुनः पुनः ।

युद्धकाण्डस्य पठनात् श्रवणाच्च प्रवाचनात् ॥ २१॥

सर्वशत्रुक्षयो भूयात् असाध्यं साध्यतामियात् ।
श्रीमदुत्तरकाण्डस्य पठनात् भक्तितो नरः ॥ २२॥

जीवन्मुक्तस्स विज्ञेयो राघवस्य प्रसादतः ।
न पुनस्तु जायेत कर्म भोक्तुं स्वयं कृतम् ॥ २३॥

उषित्वा स तु वैकुण्ठे कार्यब्रह्मसमीपतः ।
ब्रह्मज्ञानं प्रपन्नोऽथ विष्णोस्सायुज्यमाप्नुयात् ॥ २४॥

येषां गृहेषु तिष्ठेत श्रीरामायणपुस्तकम् ।
यक्षरक्षः पिशाचाद्या भिया धावन्ति तद्गृहात् ॥ २५॥

श्रीरामायणकोशस्य यैः पूजा क्रियतेऽऽदरात् ।
तस्य देवास्तु निखिलाः प्रसीदन्ति स्वयं सुत ॥ २६॥

यैर्नित्यं पठ्यते भक्त्या दिनविच्छित्तिशून्यकम् ।
गच्छन्तमनुगच्छेत्तं श्रीरामः करुणावशः ॥ २७॥

पाठः काम्यश्च नित्यश्च मोक्षार्थश्चेति स त्रिधा ।
सङ्कल्प्यानिष्टनाशं वा इष्टावाप्तिं मनोरथे ॥ २८॥

श्रीरामायणपाठस्तु काम्यस्स परिकीर्तितः ।
काण्डस्य सुन्दराख्यस्य सप्तसर्गीविधानतः ॥ २९॥

सम्पूर्णस्यापि षट्काण्डसम्मितस्य विधानतः ।
पुनर्वसौ समारम्भः सम्पूर्तिश्च पुनर्वसौ ॥ ३०॥

चैत्रे वाऽश्वयुजे मासि नवरात्रे महोत्सवे ।
पठनं कुरुते विप्रः कामानां परिपूर्तये ॥ ३१॥

सङ्गवादौ समारभ्य मुहूर्तत्रयपाठनम् ।
काम्यपाठ इति प्रोक्तो नित्यपाठमथो शृणु ॥ ३२॥

दिने दिने त्वविच्छिच्या मनसा द्रव्यऽतोऽपि वा ।
सम्पूज्य सीतारमणं तं ध्यात्वा पुस्त के धिया ॥ ३३॥

नित्यकर्माविरोधेन प्रातः सङ्गव एव वा ।
पठेद्रामायणं पुण्यमुच्चैः सुस्वरमेव च ॥ ३५॥

अनश्नन्नेव च पठेद्राघवस्य कृपाप्तये ।
पठेत्तु सर्गान्दश वा पञ्च वा त्रीनथापि वा ॥ ३६॥

एकं वाऽपि पठेत्सर्गं प्रयतो नान्यमानसः ।
उत्तमं दश सर्गास्तु मध्यमं सर्गपञ्चकम् ॥ ३७॥

अधमं तु त्रयःसर्गा एकसर्गोऽधमाधमः ।
न सर्गमध्ये विरमेद्यदि दैवाद्विरम्यते ॥ ३८॥

पुनस्तदादिमारभ्य पठेन्नियमपूर्वकम् ।
एवं कृते फलं यत्स्यात्तद्वदिष्यामि नारद ॥ ३९॥

दारिद्र्यनाशो रोगाणां द्रावणं सुखवर्धनम् ।
भवेज्जन्मान्तरे चैव यत्पापं रचितं नृभिः ॥ ४०॥

तच्चापि नश्यति क्षिप्रं ज्ञानं स्यान्मोक्षसाधनम् ।
न पुनर्जायते सोऽयं सवित्रीयोनितो भुवि ॥ ४१॥

मोक्षार्थपाठं वक्ष्यामि शृणु वीणामुने शुभम् ।
दिवा भुक्तत्यन्तरं विप्रस्त्वपराह्णे यतव्रतः ॥ ४२॥

एकावरं तु श्रोतारं कल्पयित्वा शुचिव्रतम् ।
अखादित्वा तु ताम्बूलमपीत्वाऽपि जलं शुचिः ॥ ४३॥

यथाशक्ति च सम्पूज्य श्रीरामायणपुस्तकम् ।
एकावरान् पठेत्सर्गान् विरक्तस्तु त्रिवर्गक ॥ ४४॥

न सम्भाषेत दारैर्वा पुत्रैर्वा पाठमध्यतः ।
आरभ्य नारदप्रोक्तं सर्गं वाल्मीकये पुरा ॥ ४५॥

यावदुत्तरकाण्डान्तं पठेदेवं क्रमेण तु ।
चतुर्विंशतिसाहस्त्र श्लोकमण्डलमादरात् ॥ ४६॥

पठित्वा तु समाप्याथ ब्राह्मणान् भोजयेद्बहून् ।
प्रतिसाहस्त्रकश्लोकमेकैकं भोजयेद्द्विजम् ॥ ४७॥

श्रीरामजनने चैव सीतायाः पाणिपीडने ।
पादुकाराज्यलाभे च जटायो र्मोक्षसङ्गतौ ॥ ४८॥

सुग्रीवराज्यलाभे च तरणेऽब्धेर्हनूमतः ।
अङ्गुलीयकदाने च विभीषणसमागमे ।

विभीषणस्य राज्यार्थं लङ्कायामभिषेचने ॥ ४९॥

रामपट्टाभिषेके च कारयेदुत्सवं प्रमोः ।
श्रीमदुत्तरकाण्डस्य समाप्तौ तु द्विजोत्तम ।
महोत्सवं प्रकुर्वीत रामस्य परमात्मनः ॥ ५०॥

नित्यपाठे च पाठे च मुमुक्षूणां यथाक्रमम् ।
काण्डास्सप्तापि पाठ्यारस्यु रन्यथा निष्फलं भवेत् ॥ ५१॥

काम्यपाठे तु षड्काण्डमितं रामायणं पठेत् ।
न तत्रोत्तरकाण्डञ्च पठने श्रेयसां क्षतिः ॥ ५२॥

रामायणस्य पठनं यदाऽऽरभ्येत हि क्वचित् ।
तद्ग्रन्थस्य पुरस्तात्तु कोऽपि नासीत सर्वथा ॥ ५३॥

शृणोति तत्र ह्यासीनो हनुमान् राघवीं कथाम् ।
स्वस्थाने यस्समासनिस्तं शपेत् स तु कोषतः ॥ ५४॥

सर्वशास्त्रार्थपारज्ञो भक्तियुक्तो रघूत्तमे ।
वाल्मीकिहृदयाभिज्ञश्शब्दसारार्थसारवित् ॥ ५५॥

प्रवक्तृत्वेऽधिक्रियेत ह्यन्यथा हनुमान् शपेत् ।
श्रोतृभिश्च प्रवक्ता तु पूजनीयः प्रयत्नतः ॥ ५६॥

तं च मत्वा रघूत्तंसं आदृताः शृणुयुः कथाम् ।
दुग्धेन मधुनाऽऽज्येन भोजयेतं दिनेदिने ॥ ५७॥

वस्त्रैराभरणैश्चित्रैः स्तुतिभिश्चापि पुष्कलैः ।
सम्मानयेत् प्रवक्तार मादावन्ते च मध्यतः ॥ ५८॥

एतदुद्देशतः प्रोक्तं श्रीरामायणवैभवम् ।
यः पठेच्छृणुयाद्वाऽपि भक्त्याऽध्यायमिमं नरः ।
श्रीरामस्य प्रसादस्य पात्रं स भवति ध्रुवम् ॥ ५९॥

-इति श्रीस्कन्दोपपुराणे पुराणवैभवखण्डे ब्रह्मनारदसंवादे
रामायणपठनश्रवणविधिनिरूपणं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३

॥ इति प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ श्रीरामो जयति ॥

॥ अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

युधिष्ठिर उवाच-
भगवन् सर्वधर्मज्ञ अपारकरुणानिधे ।
रामायणेतिहासस्य काम्यपाठक्रमं वद ॥ १॥

कथं वा कामिभिः पाठ्यं कं वा नियममाश्रितैः ।
एतदाख्याय मां सद्यः पावय त्वं महामुने ॥ २॥

दाल्भ्य उवाच-
सम्यक्पृष्टं महाराज रामदिव्यकथामृतम् ।
पुनीयावां च मां चैतान् रामायणमहानदी ॥ ३॥

चतुराननवक्त्राब्जात् श्रीरामायणवैभवम् ।
श्रुत्वा जगाद धर्मात्मन् नारदो भगवानृषिः ॥ ४॥

नारद उवाच -
रामस्य चरितं प्रोक्तं मया वाल्मीकये पुरा ।
श्रुत्वा मत्तस्तु निखिलं मुनिः काव्यं चकार हि ॥ ५॥

प्रोच्यते तस्य काव्यस्य माहात्म्यं कथमीदृशम् ।
अन्ये च मुनयः केचिद्रामस्य चरितं शुभम् ॥ ६॥

निबध्नन्ति स्वकैर्वाक्यैर्नतेऽत्र कथमादरः ।
प्रमार्जयैनं सन्देहं चरणाब्जं नतोऽस्मि ते ॥ ७॥

ब्रह्मोवाच -
नतेऽत्त्र संशयः कार्यः वत्स सर्वात्मना मुने ।
सुबहूनि निबध्नन्ति काव्यानि बहवो भुवि ॥ ८॥

श्रीराघवकथाऽऽढ्यानि युक्तियुक्तानि चैव हि ।
न मे तत्रादरं चेतः करोति मधुरेष्वपि ॥ ९॥

वाल्मीकिरुपदेशं तु गृहीत्वा तव बुद्धिमान् ।
भक्तियुक्तो रघूत्तंसे द्रुतचित्तोऽभवत्तदा ॥ १०॥

राघवः परमात्माऽथ रहस्याहूय मां प्रभुः ।
आदिदेश स्वचरितं प्रकटीकर्तुमुद्यतः ॥ ११॥

श्रीराम उवाच -
चतुरास्य तवेदानीं कार्यं किमपि गोपितम् ।
तत्ते कर्तव्यमचिरान्मम प्रियचिकीर्षया ॥ १२॥

संसारसिन्धुतरणं जनाः कर्तुमनीश्वराः ।
मत्कथासंज्ञितां नावं प्राप्य नन्दन्तु निर्वृताः ॥ १३॥

इति मे बुद्धिरुत्पन्ना तदर्थं चाहुतो भवान् ।
अवतारक्रिया पूर्णा रावणो निहतो रिपुः ॥ १४॥

भोक्ष्ये त्वच्छापमित्येव भृगवेऽहं वरं ह्यदाम् ।
तदर्थं यत्नमास्थास्ये इति कार्यद्वयं मतम् ॥ १५॥

श्रृङ्गारविरळं दुःखशोकायासनिरन्तरम् ।
मच्चरित्रं यथावतु कस्समर्थो निबन्धितुम् ॥ १६॥

वाल्मीकिर्नारदमुने राकर्ण्य चरितं मम ।
द्रवच्चित्तोऽभवत्सद्यः कौमुद्या चन्द्रकान्तवत् ॥ १७॥

मन्येऽहं मच्चरित्रस्य ग्रथने तस्य योग्यताम् ।
खरादिनिधनाद्भीतः शङ्कुकर्णो निशाचरः ॥ १८॥

दण्डकारण्यगो भूत्वा क्रौञ्चरूपसमाश्रयः ।
बाधतेऽद्य मुनींस्तस्मात्तस्य कार्यो वधो मया ॥ १९॥

मन्मायामोहितस्सोऽथ दुष्टो वाल्मीकिसन्निधौ ।
क्रीडिष्यति समं वध्वा रूपे तदनुरूपया ॥ २०॥

तदा निषादरूपोऽहं वधिष्यामि निशाचरम् ।
स्त्रीणामवध्यता यस्मात्तस्मात्तां परिवर्जये ॥ २१॥

वाल्मीकिस्तु स्वया बुध्या द्रुतश्चेदस्य दर्शनात् ।
शप्स्यते मां स्त्रीवियोगी भवेति रुषितः किल ॥ २२॥

इष्टं मे कार्यमेतत्स्यात्तस्य दातुं हि गौरवम् ।
अतस्सरस्वतीं त्वं तु प्रेरयास्याऽऽननं प्रति ॥ २३॥

मच्चरित्रं तवादेशा दथासौ ग्रथयिष्यति ।
तच्च श्रोष्यामि कालेन स्वयमेव वृतोऽखिलैः ॥ २४॥

मच्चरित्रपरीक्षायां साधुवाऽसाधुवेति हि ।

प्रवक्तुं कोऽर्हति पुमान् मां विना प्रतिपादितम् ॥ २५॥

प्रायेण चरितं मे हि वनेषु चलितं त्वभूत् ।
तद्गच्छ प्रेरय गिरां देवीमस्याननं प्रति ॥ २६॥

इति प्रतिसमादिष्टो वाणीं सम्प्रैरयं ततः ।
वाल्मीकिर्नियमायाथ तमसामगमन्नदीम् ॥ २७॥

तस्मिन् पश्यति तत्रैव वृक्षे कुत्रापि दम्पती ।
कौञ्चौ चिक्रीडतुर्हर्षात् कामबाणवशानुगौ ॥ २८॥

तयोः पुमांसं वेगेन व्याधो विव्याध बाणतः ।
तदुद्वीक्ष्य महाप्राज्ञो वाल्मीकिस्सुमहातपाः ॥ २९॥

रुवन्त्यां करुणं तत्र क्रौञ्चयां निर्भिण्णमानसः ।
सुरतासक्तयोर्घातो न धर्म्य इति जज्ञिवान् ॥ ३०॥

शशाप समुनिस्तत्र व्याधमाकृष्टकार्मुकम् ।
“मानिषाद प्रतिष्ठां त्वमगमश्शाश्वतीस्समाः ॥ ३१॥

यत्क्रौञ्चमिथुनादेकमवधीः काममोहितं” ।
शपन्निति मुनिः क्रोधादुत्तरक्षण एव हि ॥ ३२॥

नापश्यत निषादं तं तां क्रौञ्च तं च वृक्षकम् ।
चिन्तयामास च मुनिर्मायेयं कस्य चिद्भवेत् ॥ ३३॥

अन्यथा हि कथं सर्व दृष्टनष्टं भवेदिदम् ।
इति चिन्ताऽऽकुलः स्नात्वा समाप्य नियमांश्च सः ॥ ३४॥

स्वाश्रमं पुनरायातः परिक्लिष्टेन चेतसा ।
ततोऽहमगमं तत्र स्मरन्नाज्ञां रघुप्रभोः ॥ ३५॥

सावित्र्या च सरस्वत्या हंसयुक्तरथे स्थितः ।
अभ्यर्चितश्च तेनाथ ससम्भ्रममहं तदा ॥ ३६॥

वाक्यं वल्मीकजन्मानमब्रवं रचिताञ्जलिम् ।
ब्रह्मोवाच -
ब्रह्मन् वल्मीकसम्भूत माभूश्चिन्तासमाकुलः ॥ ३७॥

कृता माया भगवता परीक्षार्थं हृदस्तव ।
परदुःखासहिष्णुत्वात् द्रुतचित्तोऽसि साम्प्रतम् ॥ ३८॥

मयैव प्रेरिता तुभ्यमियं देवी सरस्वती ।
स्वयं मुखान्निर्गता ते ज्ञातस्ते वचसो रसः ॥ ३९॥

ईन्दृशैरेव सरसैः पद्यैरन्यैश्च भूरिशः ।
कुरु रामकथां पुण्यां यथा ते नारदाच्छ्रुतम् ॥ ४०॥

रामत्वेनावतीर्णस्य हरेरद्भुतकर्मणः ।
जन्मारभ्य स्वधामाप्तिपर्यन्तां सरसां कथाम् ॥ ४१॥

पुण्यां सुललितार्थाञ्च अतीतानागताश्रयाम् ।
आश्रित्य सुमहत्काव्यं सर्गबन्धोज्वलं कुरु ॥ ४२॥

वाल्मीकिरुवाच -
चतुरानन लोकेश सर्वधर्मप्रवर्तक ।
निमग्नोऽस्मि सुधासारे श्रीरामचरिताह्वये ॥ ४३॥

जाने पुरुषमीशानं रामं रघुकुलोद्भवम् ।
आचार्यानुपदिष्टाया विद्याया वीर्यशून्यताम् ॥ ४४॥

विज्ञाय नारदमुनेः प्राप्तं रामकथामृतम् ।
यदि शक्तोऽस्मि रामस्य चरितं पुण्यवत्तमम् ॥ ४५॥

काव्यात्मना सङ्ग्रथितुं यदि चानुग्रहस्तव ।
वक्ष्यामि रघुनाथस्य कथां काव्यात्मना शुभाम् ॥ ४६॥

तवानुग्रहतो भूयात् काव्ये मे नानृतं क्वचित् ।
नच मिथ्याप्रलपितं प्रब्रूयुर्मा बुधा भुवि ॥ ४७॥

श्लोकानामखिलानां च तात्पर्यं सुमहद्भवेत् ।
रसाः शृङ्गारकारुण्यहास्यवीरादयोऽखिलाः ॥ ४८॥

तत्र तत्र मयोद्दिष्टा भूयासुश्च यथोचितम् ।
न कश्चिदपशब्दो मे न च किञ्चिद्वृथा पदम् ॥ ४९॥

श्रीरामचरिते भूयान्मम काव्यं प्रमाणकम् ।
नान्यत्किञ्चित्तथा भूयान्मत्काव्यस्यार्चनीयता ॥ ५०॥

पठनश्रवणाभ्यां मे काव्यस्य सकृदप्यहो ।
पुरुषार्थाच सर्वेऽपि भूयासुर्भुवि सर्वतः ॥ ५१॥

ब्रह्मोवाच -
वल्मीकजन्मन् सुमुने रामनामप्रभावतः ।
शापात्त्वं नीचवृत्तिस्थोऽप्येवं जातो मुनीश्वरः ॥ ५२॥

नाम्न एवं प्रभावश्चेद्रामस्य परमात्मनः ।
किमु तच्चरिताम्भोधिप्लावनादघनाशने ॥ ५३॥

वाल्मीकिरुवाच -
न ज्ञायते कथं ब्रह्मन् रामनामप्रभावतः ।
एवं मुनिरहं जातश्शापश्च मम कीदृशः ॥ ५४॥

ब्रह्मोवाच-
वर्णने त्वच्चरित्रस्य न कालोऽयं तथाऽप्यहम् ।
तवौत्सुक्यनिवृत्त्यर्थं सङ्क्षेपात् प्रब्रवीमि ते ॥ ५५॥

वरुणस्य सुतः पूर्वं त्वमभूर्हरिताभिधः ।
कदाचित्तव गेहे तु वरुणेन समाहुताः ॥ ५६॥

मुनयस्सनकाद्यास्तु सङ्गता ब्रह्मवादिनः ।
सञ्जजल्पुर्मिथस्तत्र श्रुतिस्मृत्याश्रयाः कथाः ॥ ५७॥

प्रसङ्गेन च रामस्य हरेरवतरिष्यतः ।
वधाय दशकण्ठस्य कथां ते चक्रिरे तथा ॥ ५८॥

क्रीडापरवशस्त्वं तु तदाऽभू गृहबर्हिणा ।
तत्केकाभिश्च ते हासैः कथाविघ्नो बभूव ह ॥ ५९॥

सनत्कुमारः कुपितश्शशाप त्वां तदा किल ।
यस्माल्लोकोत्तरकथाविघ्नाय किल दर्पतः ॥ ६०॥

पक्षिणा क्रीडसे तस्माद्व्याधत्वं तु गमिष्यसि ।
इत्युक्ते वचने तेन सम्भ्रान्ता मुनयोऽखिलाः ॥ ६१॥

त्वं तु निश्चेतनो जातो वरुणो दुःखितोऽभवत् ।
प्रसादयामास मुनिं पिता ते शापशान्तये ॥ ६२॥

ततः प्रसन्नस्स मुनिः पुनस्त्वां वाक्यमब्रवीत् ।
तव भ्रातुर्भृगोर्वंशे प्रचेता नाम वै मुनिः ॥ ६३॥

आस्तेऽद्य दण्डकारण्ये तपः कुर्वन् सुदुश्चरम् ।

भवितासि सुतस्तस्य वेदवेदाङ्गपारगः ॥ ६४॥

कालेन व्याधवृत्तिश्च भवितासि गिरा मम ।
सप्तर्षीणां प्रसादेन रामनामप्रभावतः ॥ ६५॥

पूतो भूत्वा तपः कृत्वा मुनिवर्यत्वमेष्यसि ।
इत्युक्त्वा स मुनिर्यातस्त्वं च प्राचेतसोऽभवः ॥ ६६॥

वेदवेदाङ्गनिष्णातो ह्यभूस्त्वं बाल्य एव च ।
समित्कुशादीनाहर्तुं जातु त्वं वनमध्यगः ॥ ६७॥

बहूनानायतो बद्धान् बध्यमानांश्च वै मृगान् ।
पश्यंस्त्वं रममाणोऽभूर्व्याधेन मुनिशापतः ॥ ६८॥

आहूतोऽपि च पित्रा त्वं नाध्यगच्छः स्वमाश्रमम् ।
नैषाद्या वर्तमानस्त्वं वृत्त्या हिंसन् मृगान् खगान् ॥ ६९॥

परिणीय च भिल्लानां कन्यां कामपि संयतः ।
पुत्रानुत्पादयंस्तस्यां भरंस्ताश्च मृगैः खगैः ॥ ७०॥

कुटुम्बभरणात् खिन्नः बहुवर्षसहस्रतः ।
जातु त्वं वनमध्यस्थ स्तरुस्थं ह्यवधीः खगम् ॥ ७१॥

पलायितस्सच खगस्सच बाणोऽपतत् त्वयि ।
तेन विद्धांसदेशस्त्वं रुदितो वेदनावशात् ॥ ७२॥

तदा सप्तर्षयो मार्गागतास्त्वां वीक्ष्य कम्पिताः ।
दैन्यराशिं त्वामथोचु दययाऽभिपरिप्लुताः ॥ ७३॥

अहो मूर्खत्वमेतत्ते विप्रोभूत्वा कुलोद्भवः ।
ईदृशीं वृत्तिमापन्नोऽस्यरे निष्कृतिवर्जिताम् ॥ ७४॥

यथा त्वं खिद्यसे मूढ बाणेनानेन विध्यता ।
तथा मृगविहङ्गानां व्यथा किं नेति ते मतिः ॥ ७५॥

स्वमांसं परमांसेन यः पुष्णाति नराधमः ।
रुरवो भक्षयिष्यन्ति तस्य मांसं यमालये ॥ ७६॥

न त्वं निर्विद्यसे मूढ अपीमां वेदनां गतः ।
इत्युक्ते वचने तैस्तु करुणार्द्रितमानसैः ॥ ७७॥

कालयोगातु निर्विण्णस्सञ्ज्ञातस्त्वं मृगात्ययात् ।
तानब्रवीः प्राञ्जलिस्त्वं तेभ्यो नत्वाऽथ दूरगः ॥ ७८॥

अहो अधन्यता मेस यदहं विश्वंशजः ।
भूत्वाऽपि वृत्तिमापन्नो मृगमांसैः स्वयं हृतैः ॥ ७९॥

पश्चात्तप्तोऽस्म्यहं श्रेष्ठाः प्रायश्चित्तं वदन्तु मे ।
सप्तर्षय ऊचुः -
तुष्टा वयं त्वद्विनया दिच्छामस्त्वत्समुद्धृतिम् ॥ ८०॥

किन्तु त्वं पतितो जातः प्रायश्चित्तं न ते श्रुतम् ।
वक्ष्यामोऽथापि कृपया त्वं कुरुष्व यथोदितम् ॥ ८१॥

पात्रापात्रविचारो न रामनाम्नां प्रकीर्तने ।
श्रवणे चोपदेशे च तस्मात्तत्तेऽद्य तु क्षमम् ॥ ८२॥

रामनाम समुच्चार्य यस्मात् पापान्न मुच्यते ।
त्रिलोक्यामस्ति तन्नैव सत्यमेतत् प्रकीर्तितम् ॥ ८३॥

जातोऽद्यैव रघोर्वंशे रामनाम वहन् हरिः ।
त्वं तदाम्नाय भक्त्याऽद्य मोक्ष्यसे सर्वपातकैः ॥ ८४॥

उपविश्याश्वत्थमूले कामक्रोधौ विसृज्य च ।
आजानुबाहुं दीर्घाक्षं नीलकुञ्चितमूर्द्धजम् ॥ ८५॥

प्रगृह्य वामहस्तेन चापं सव्येन सायकम् ।
प्रावृषेण्यपयोवाहस्वच्छकान्तिमनोहरम् ॥ ८६॥

निष्काभरणविस्तीर्णवक्षसं वनमालिनम् ।
सुप्रसन्नमुखाम्भोजं सुमृष्टमणिकुण्डलम् ॥ ८७॥

चिन्तयन् राघवं बुध्या रामनाम जपाऽऽद्दतः ।
उपकृत्येति कृपया निवृत्तास्ते स्वकं पदम् ॥ ८८॥

त्वं ततः पुत्रदारादिचिन्तामुत्सृज्य दूरतः ।
रामरामेति रामेति जपन् निश्चलतां गतः ॥ ८९॥

कालेनाल्पेन ते देहं वल्मीकः प्रावृणोन्महान् ।
अतीते वत्सरे काले त्वस्थिमात्रावशेषितम् ॥ ९०॥

जपन्तं रामरामेति वल्मीकाच्छादिताङ्गकम् ।

रामनामजपान्मुक्तपातकं त्वां विचिन्तयन् ॥ ९१॥

अहं कमण्डलुजलैरभ्युक्ष्य त्वां न्यबोधयम् ।
कायं च पूर्ववत् कृत्वा तपसे त्वां समैरयम् ॥ ९२॥

स्ववृत्तिमनुचिन्त्य त्वं यतः खिन्नोऽभवः पुरा ।
अतीतानां विस्मरणं ततोऽहमददां तव ॥ ९३॥

ततश्शुद्धात्मतां प्राप्य मुनिश्रेष्ठत्वमागतः ।
यत्त्वं वल्मीकतो जातो वाल्मीकिरिति तद्भवान् ॥ ९४॥

इदमेव नवं जन्म तव कृत्वाऽहमाह्वयम् ।
वाल्मीकिरिति तेन त्वं ख्यातो नाम्नाऽमुनैव ते ॥ ९५॥

ख्यातो लोके सर्वलोकैः रामनाम्नाऽसि सम्मतः ।
तस्मात्वं कुरु रामस्य चरितं काव्यरूपतः ॥ ९६॥

न ते वागनृता काव्ये काचिदत्र भविष्यति ।
रसपुष्टिर्भावपुष्टिः श्लोकानां ते भविष्यति ॥ ९७॥

नचापशब्दो भविता न चार्थगुणविच्युतिः ।
प्रमाणं रामचरिते काव्यं तव भविष्यति ॥ ९८॥

रहस्यं च प्रकाशञ्च रामस्य चरितं महत् ।
तवैव विदितं भूयात् नान्यो ज्ञास्यति तत्वतः ॥ ९९॥

इत्युक्ते च मया तत्र वाक्यमूचे सरस्वती ।
सरस्वत्युवाच -
मा ते भूत् काव्यकरणे भयं शब्दार्थसंश्रयम् ॥ १००॥

यथा यथा कर्षसि मां शब्दतश्चार्थतोऽपि वा ।
तथा तथाऽनुयास्ये त्वां त्वदाशयवशानुगा ॥ १०१॥

तव तं विनैवाऽहं रसं भावं च पोषये ।
त्वन्मूलतः कृतार्था स्यामुक्त्वा रामकथां मुने ॥ १०२॥

त्वन्मार्गालम्बनाद्यै वै कवयो राघवीं कथाम् ।
विवक्षन्तीह तेषां च भविष्यामि वशानुगा ॥ १०३॥

पश्चात् कवीनामाधारं काव्यं तव भविष्यति ।
रञ्जयिष्यन्ति लोकांस्तु कवयस्त्वत्पथानुगाः ॥ १०४॥

इत्युक्तवत्यां वाग्देव्यां सावित्री वाक्यमब्रवीत् ।
सावित्र्युवाच -
कुरु रामकथां पुण्यां काव्यरूपां मनोरमाम् ॥ १०५॥

प्रविष्टा स्याञ्च ते काव्ये प्रतिश्लोकसहस्रकम् ।
विभक्तावयवा भूत्वा चतुर्विंशतिधा ह्यहम् ॥ १०६॥

काव्यचिन्तैकमनसा त्वया चेदनुपस्थिता ।
न ते कुप्यामि बुद्धेश्च प्रसादं ते ददाम्यहम् ॥ १०७॥

त्वन्मार्गालम्बतो ये स्यू रामस्य चरितं शुभम् ।
काव्मात्मनोद्यताः कर्तुं यशसे वा धनाय वा ॥ १०८॥

प्रसीदामि च तेभ्योऽपि तेन मे स्यात् कृतार्थता ।
ब्रह्मोवाच-
इत्येवमनुगृह्यैनं निवृत्ताः स्मो वयं मुने ॥ १०९॥

अथायं ज्ञानतो वीक्ष्य कृत्स्नां रामस्म सत्कथाम् ।
राघवस्य प्रसादेन अस्माकं च विशेषतः ॥ ११०॥

रामायणं महाकाव्यं चकार चरितव्रतः ।
चतुर्विंशतिसाहस्रं श्लोकानामुक्तवानृषिः ॥ १११॥

गायत्र्याद्याक्षरं त्वादौ विन्यस्यारब्धवांस्ततः
प्रतिश्लोकसहस्रस्य समाप्तावेकमक्षरम् ॥ ११२॥

विनियुञ्जंश्च गामत्र्या न्यबन्धाद्राघवीं कथाम् ।
त्रिवर्गमात्रशरणशरण्यां प्रथमं मुनिः ॥ ११३॥

श्रीरामस्म महीप्राप्तिपर्यन्तां निर्ममे कथाम् ।
ततश्चतुर्वर्गपरैस्सेवनीयां प्रयत्नतः ॥ ११४॥

स्वधामप्राप्तिपर्यन्तां राघवस्याकरोत्कथाम् ।
तस्मादुक्तं नित्यपाठे मुमुक्षूणां च पाठके ॥ ११५॥

सप्तापि काण्डाः पाठ्यास्स्युष्षड्काण्डाः फल काम्यया ।
तस्मान्नारद वाल्मीकिप्रोक्ता रामस्य सत्कथा ॥ ११६॥

प्रशस्ता सर्वलोकेषु स च तत्करणान्मुनिः ।

उपदेष्टृत्वाच्च तस्याः कथायास्ते यशःकृते ॥ ११७॥

आद्ये सर्गे वर्णितस्त्वं श्लाघ्यस्त्वं तेन भावितः ।
एवं त्वया कृताः प्रश्नास्सम्यगुत्तरिता मया ।(। ११८॥)
मुने रामायणं कृत्स्नं चर गायन्नितः परम् ॥ ११८ ॥

-इति श्रीस्कन्दोपपुराणे पुराणवैभवखण्डे ब्रह्मनारदसंवादे
रामायणप्रणयनकथनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४

॥ इति द्वितीयोऽध्यायः ॥

॥ श्रीरामो जयति ॥

॥ अथ तृतीयोऽध्यायः ॥

नारद उवाच -
तात प्रीतोऽस्मि सञ्जातो रामायणकथाश्रवात् ।
इतःपरं तां गास्यामि वीणाहस्तश्चरन् मुहुः ॥ १॥

मन्ये पूज्यतमं लोके वाल्मीकिं मुनिपुङ्गवम् ।
श्रीरामायणवेदस्य काम्यपाठः कथंविधः ॥ २॥

लोकनाथ मम ब्रूहि शुश्रूषोः प्रणतस्य च ।
ब्रह्मोवाच-
धन्योऽसि नारद मुने वक्ष्यामि शृणु ते हितम् ॥ ३॥

श्रीरामायणवेदस्य काम्यपाठविधिक्रमं
चतुर्विधः काम्यपाठस्तत्तत्कालोचितः स्मृतः ॥ ४॥

श्रीमत्सुन्दरकाण्डस्य सप्तसर्गप्रपाठनम् ।
सर्वाभीष्टप्रदं प्रोक्तममराणामपीहितम् ॥ ५॥

शुभे दिवसनक्षत्रे सङ्कल्प्य विधिपूर्वकम् ।
यथाशक्ति सुवर्णेन रजतेनाथ ताम्रतः ॥ ६॥

रामस्य लक्ष्मणस्यापि वैदेह्याश्च हनूमतः ।
विधाय प्रतिमास्ताश्च प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ॥ ७॥

पूजयेद्दर्भपुञ्जे वा त्वरा चेद्रघुनन्दनम् ।
सहस्रनामभिर्विष्णोरभ्यर्चंश्च दिनेदिने ॥ ८॥

पठेत्सुन्दरकाण्डस्य सप्तसर्गी विधानतः ।
यदा तु सप्तमस्सर्गः काण्डस्यान्तिमसर्गकः ॥ ९॥

भविष्यति तदन्तं तु सप्त सर्गान् पठेद्व्रती ।
अथ श्रीरामचन्द्रस्य सर्गं राज्याभिषेचने ॥ १०॥

पठित्वा पूजयित्वा च पाठनं तु समापयेत् ।
समाप्तिदिवसे कुर्यात् बहुब्राह्मण भोजनम् ॥ ११॥

यद्यद्विचिन्तितं चित्ते तत्सर्वं तु समश्नुते ।
अथ रामायणस्यास्य पाठं वक्ष्ये पुनर्वसौ ॥ १२॥

भुक्तिमुक्तिफलं सूते पाठस्तस्य पुनर्वसौ ।
निर्माय मण्डपं दिव्यं नानालङ्कारशोभितम् ॥ १३॥

रत्नैर्वा मौक्तिकैर्वापि धातुभिर्वा विशेषितैः ।
कृत्वा चित्रा रङ्गवल्लीस्तत्र वेदिं विधाय च ॥ १४॥

अधोव्रिहीन प्रस्थमात्रान् तुषहीनान् प्रसार्य च ।
तावन्मात्रान् चन्द्रशुभ्रान् तदुपर्यपि तण्डुलान् ॥ १५॥

ततश्चणकखण्डांश्च निस्तुषान् प्रस्थमात्रकान् ।
ततस्तिलान् प्रस्थमात्रान् ततो माषांस्तथाविधान् ॥ १६॥

तदुपर्यपि गोधूमैः मुद्गैर्वा हरितैर्भृतम् ।
घटं संस्थाप्य तच्छृङ्गे नारिकेळफलोपरि ॥ १७॥

सुवर्णप्रतिमां सीतारामलक्ष्मणशोभिनीम् ।
निधाय च प्रतिष्ठाप्य सर्वोपकरणैर्युतः ॥ १८॥

पूजां पुरुषसूक्तेन विधाय च यथाविधि ।
अनुज्ञाप्य द्विजानग्रथान् नान्दीश्राद्धं विधाय च ॥ १९॥

हिरण्येनैव पूर्णेन तोषकेण द्विजन्मनाम् ।
श्रीरामायणकोशेऽथ रामपूजां विधाय च ॥ २०॥

पुनर्वसुदिने शुद्धे काले सङ्गवनामके ।
आञ्जनेयस्वरूपांश्च श्रोतॄन् भक्तान् रघूत्तमे ॥ २१॥

वृत्वा यथासम्भवञ्च कृत्वा चित्तं रघूत्तमे ।

नारदेनोपदिष्टार्थसर्गमारभ्य भक्तितः ॥ २२॥

उच्चैः स्वरं रागयुक्तं पठेत् सर्गास्तु विंशतिम् ।
स्वयमेव पठेच्छक्तो यदि सर्गानविक्लवम् ॥ २३॥

नचेद्विप्रमुखेनैव पठेत्तत्स्यात्तु मध्यमम् ।
पठितं यच्च भुक्तेन यच्च व्यग्रेण वा पुनः ॥ २४॥

यच्चास्पष्टपदं भूयात् तत्सर्वं निष्फलं स्मृतम् ।
मध्याह्ने तु समायाते पाठं कृत्वा समाप्य च ॥ २५॥

पञ्चोपचारैस्सम्पूज्य गुडान्नादिनिवेदनैः ।
ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चात् दधिमध्वाज्यसंयुतम् ॥ २६॥

भोजनानन्तरं सर्वैस्सह विश्रम्य किञ्चन ।
अघृत्वाऽपि च ताम्बूलमनाभाष्य च पुल्कसैः ॥ २७॥

वक्तारं ब्राह्मणश्रेष्ठं सर्वशास्त्रार्थपारगम् ।
वाक्यार्थचतुरं दान्तमलुब्धं सत्यवादिनम् ॥ २८॥

नानोपचारैस्सम्पूज्य तोषयित्वा च तं धनैः ।
पूर्वं वृत्वोपवेश्यैनमुच्चैरासनमण्डले ॥ २९॥

उपविश्य ततोऽधस्तात् रामे चित्तं निधाय च ।
पूर्वाह्णे पठितान् सर्गान् प्रार्थयेद्वाचयेति च ॥ ३०॥

तदुक्तार्थांश्च शृणुयान्मङ्गलाशासनान्तकम् ।
ततस्सायं विधिं कृत्वा विष्णोर्नामसहस्रतः ॥ ३१॥

रघुनाथं समभ्यर्च्य ततो भुक्त्वा स्वपेत् क्रमात् ।
एवं दिनेदिने कुर्वन्नुपचारैरनुक्रमात् ॥ ३२॥

पठित्वा विंशतिं सर्गान् वाचयेच्च यथाक्रमम् ।
प्रत्येकदिवसे कुर्यादन्यान्यैस्सम्भवे सुमैः ॥ ३३॥

सहस्रनामभिः पूजां श्रीरामस्य पदाब्जयोः ।
सीतापाणिग्रहो यत्र यत्र सुग्रीवसख्यकम् ॥ ३४॥

अङ्गुलीयकदानश्च रावणस्य वधस्तथा ।
तत्र तत्र दिने कुर्यात्तूर्यलास्यपुरस्सरम् ॥ ३५॥

अभ्यर्चां रघुनाथस्य वक्तारं च प्रपूजयेत् ।
पठित्वैवं क्रमेणैव सप्तविंशतिवासरान् ॥ ३६॥

पुनः पुनर्वसौ प्राप्ते रामस्य विदितात्मनः ।
पट्टाभिषेकसर्गन्तु पठेन्मङ्गळपूर्वकम् ॥ ३७॥

पुनः पुनर्वसुप्राप्तिस्तारावृद्धिक्षयादिभिः ।
सप्तविंशे दिने चेत्स्यात् तदा तत्रैव वासरे ॥ ३८॥

शिष्टान् सर्गान् वाचयेत्तुं यावद्रामाभिषेचनम् ।
अथ वृद्धथा तु सा चेत्स्यादेकोनत्रिंशवासरे ॥ ३९॥

अष्टाविंशदिनं पाठशून्यं कृत्वाऽचयेद्विभुम् ।
एकोनत्रिंशदिवसे पठेत् पट्टाभिषेचनम् ॥ ४०॥

अष्टाविंशे क्रमेणैव सा चेत तत्र तु वासरे ।
पठेत् पट्टाभिषेकाख्यसर्गमात्रं कृतोत्सवः ॥ ४१॥

पूर्वेद्युः पाठसमये तं सर्ग मवशेषयेत् ।
प्रातःकालेऽह्नि यत्त्रातिव्याप्तिर्दृष्टा पुनर्वसोः ॥ ४२॥

आरभेत च तत्रैव तत्रैव च समापयेत् ।
दिनद्वये समा चेत्सा रौद्रविद्धां परित्यजेत् ॥ ४३॥

सप्तविंशावरान् विप्रान् दधिमध्वाज्यपायसैः ।
भोजयेत् परया भक्त्या ध्यात्वा राघवविग्रहान् ॥ ४४॥

वक्तारं पठितारश्च यथाशक्ति प्रपूजयेत् ।
एवमाराधिते रामे सर्वलोकशरण्यके ॥ ४५॥

वन्ध्या नारी प्रसूयेत पुत्रं सर्वगुणान्विम् ।
आपन्नो मुच्यते कृच्छादपमृत्युं व्यपोहति ॥ ४६॥

अतिक्रान्तचिकित्साच्च रोगादुल्लाघतां व्रजेत् ।
भक्तिं च रघुनाथस्य पादयोर्विन्दते दृढाम् ॥ ४७॥

अन्ते ज्ञानेन मुक्तस्स्यादान्तं स्याद्दुःखवर्जितः ।
एष तूद्देशतः प्रोक्तो मया ते फलविस्तरः ॥ ४८॥

नाहं पटुः प्रवक्तुं स्यां सम्पूर्णफलविस्तरम् ।
यं यं कामयते कामं स स हस्ते भविष्यति ॥ ४९॥

मुमुक्षोरपि कार्यं स्यादेतत्पारायणं भुवि ।
एवं कर्तुमशक्तश्चेद्वित्तलोभं विना द्विजः ॥ ५० ॥

यथाशक्त्यर्चयित्वा तु रामं सर्वार्थसिद्धिदम् ।
पूर्वोक्तरीत्या सर्गाणां केवलं विंशतिं पठेत ॥ ५१ ॥

तस्याऽपि फलसामयं दद्याद्धि रघुनन्दनः ।

॥ अथ नवरात्रपारायणविधिः ॥

अतः परं प्रवक्ष्यामि नवरात्रे तु पाठनम् ॥ ५२ ॥

चैत्रे वाऽऽश्वयुजे मासि प्रथमायां शुभे दिने ।
आरभ्य च नवम्यन्तं पठेत् प्रातरपि क्रमात् ॥ ५३ ॥

दशम्यां रावणवधं पठित्वा तत्र वै दिने ।
रामपट्टाभिषेकस्य पठन् सर्गं समापयेत् ॥ ५४ ॥

पूर्वोक्तविश्विमातिष्ठेत् अत्रापि नियतो द्विजः ।
अशक्तः केवलं पाठमाचरेत् भक्तिसंयुतः ॥ ५५ ॥

सर्वसिद्धिस्ततो भूयात् आधिव्याधी विनश्यतः ।
रघुनाथः प्रसन्नात्मा तस्य स्यादनुगस्सदा ॥ ५६ ॥

पुत्रमित्रकलत्रेषु न हानिं द्रक्ष्यते कचित् ।

॥ अथ ऐच्छिकपारायणविधिः ॥

अथ रामायणस्यास्य वक्ष्ये मुनिवरोत्तम ॥ ५७ ॥

पारायणं त्वैच्छिकं यत् कालापेक्षा न तत्र हि ।
महाव्याधिसमुद्भूतौ विश्लेषे बन्धुजाययोः ॥ ५८ ॥

राष्ट्रक्षोभे च दुर्भिक्षे भूपालाच्च भयागमे ।
यस्यां कस्यां च तारायां जन्मर्क्षे च विशेषतः ॥ ५९ ॥

श्रीरामायणकाव्यस्य पारायणमथाचरेत् ।
न सर्गसङ्ख्यानियमो न घटस्थापनादिकम् ॥ ६० ॥

न चापि दिनसङ्ख्याऽत्र पारायणसमापने ।
मन्द्रस्वरं पठेत् सर्गान् यथासौकर्यमेव च ॥ ६१॥

भुक्त्वा तु न पठेत् किञ्चित् न च प्रवचनं चरेत् ।
पुष्पैर्लब्धैश्च तुळसीदळैर्बिल्वदळैरपि ॥ ६२॥

विष्णोर्नामसहस्रेण प्रयतः पूजयेत् प्रभुम् ।
सर्वसङ्कल्पसिद्धिः स्यादेतावन्मात्रके कृते ॥ ६३॥

जन्मलग्नवशाद्वाऽपि चन्द्रलग्नवशादपि ।
ग्रहाणां क्रूरता यस्मिन्काले भवति दुःखदा ॥ ६४॥

विशेषेणार्कपुत्रस्य चन्द्रपुत्रस्य वा गुरोः ।
दशा चान्तर्दशा यत्र काले भवति दुःखदा ॥ ६५॥

आत्मपीडा दारपुत्रपीडा चापि धनक्षयः ।
तदा रामायणं भक्त्या काम्यपाठक्रमात्पठेत् ॥ ६६॥

प्रसङ्गादेष कथितः पाठो रामायणस्य तु ।

॥ अथ पुनर्वसुत्रयापेक्षपारायणविधिः ॥

ऐच्छिकं तुर्यपाठन्तु काम्यं वक्ष्यामि नारद ॥ ६७॥

पुनर्वसौ समारभ्य तृतीयेऽथ पुनर्वसौ ।
समापयेत् प्रतिदिनं पठेच्च दशसर्गकान् ॥ ६८॥

गीताया एकमध्ययायमपि भक्त्याऽऽदृतः पठेत् ।
गृहे देवालये वाऽपि रामचन्द्रस्य सन्निधौ ॥ ६९॥

पूजयित्वा चम्पकैर्वा पर्वा तुलसीदकैः ।
विष्णोर्नामसहस्रेण पायसापूपमिश्रितम् ॥ ७०॥

निवेदयित्वा दिव्यानं आरभेत ततः परम् ।
अनुज्ञाप्य द्विजान् स्वर्णैः सङ्कल्प्य च यथाविधि ॥ ७१॥

पुण्याहवाचनं कृत्वा कृत्वा शुद्धं च मण्टपम् ।
श्रोतारमेकं वृत्वा च पठेद्वै दश सर्गकान् ॥ ७२॥

सायमर्थप्रवचनं नावश्यकमिहेरितम् ।
विष्णोर्नाम्नां सहस्रेण रामनाम्नां शतेन वा ॥ ७३॥

अभ्यर्च्य रात्रौ श्रीरामं तप्तक्षीरं निवेदयेत् ।
पाठस्य बहुकालेन साध्यत्वाद्दैवयोगतः ॥ ७४॥

आशौचेनाथवा रोगै राजोपल्पवनादिभिः ।
यजमानस्य विघ्नश्चेत् स्वस्थानेऽन्यं प्रकल्पयेत् ॥ ७५॥

यजमानः पठेद्भक्त्या पाठमेनं दिनेदिने ।
अशक्तचेत्तु शृणुयात् पाठकं परिकल्प्य च ॥ ७६॥

चतुःपञ्चाशताऽहोभिर्दशसर्गक्रमेण तु ।
एवं पारायणं कृत्वा तृतीये तु पुनर्वसौ ॥ ७७॥

पूर्वोक्तेन क्रमेणैव श्रीमतो राघवप्रभोः ।
महोत्सवं प्रकुर्वीत सर्गं राज्याभिषेचनम् ॥ ७८॥

पठित्वा पूजयित्वा च पाठं तत्र समापयेत् ।
काम्यपाठस्त्वयं वत्स करणीयः सुखेन च ॥ ७९॥

सुलभस्स्याद्दरिद्राणामपि सर्वार्थसिद्धिदः ।
आवश्यकस्त्रिवर्गस्य मर्त्यानां कामनावताम् ॥ ८०॥

पुनर्वसुमहापाठ उत्तमोत्तम ईरितः ।
अन्ये पाठाश्चोत्तमास्स्युः यस्मात्रैवर्गिका हि ते ॥ ८१॥

इत्युक्तो गुणविस्तारस्सङ्ग्रहान्नारदाद्य ते ।
श्रीरामायणवेदस्य काम्यपाठक्रमस्य तु ॥ ८२॥

विस्तराद्वक्तुमीशस्स्यात् स एव रघुनन्दनः ।
गच्छ कामं चरन् पुत्र गायन् रामायणं सदा ॥ ८३॥

दाल्भ्य उवाच-
श्रुत्वा रामायणस्येत्थं माहात्म्यं नारदो मुनिः ।
नत्वा चतुर्मुखं सद्यो वाल्मीकिमभिगम्य च ॥ ८४॥

तं नमस्कृत्य बहुशः प्रशस्य च पुनः पुनः ।
गीतं कुशलवाभ्यां च श्रुत्वा रामायणं ततः ॥ ८५॥

रामं नन्तुमथागच्छ दयोध्यां मुनिभिस्सह ।
अत्रान्तरे मृतं पुत्रमादायागान्नृपान्तिकम् ॥ ८६॥

विप्रः कोऽपि शपन् रामं तदैनं नारदोऽब्रवीत् ।
प्रभो राघव धर्मज्ञ सर्वभूतहिते रत ॥ ८७॥

किञ्चित्ज्ञ इव भासीह द्विजात्मजमृतिं प्रति ।
शूद्रः करोति च तपो दण्डकायां वने क्वचित् ॥ ८८॥

तं हत्वा जीवय सुतं ब्राह्मणस्य कृपावशात् ।
इति श्रुत्वा रघुवरः पुष्पकेण सहायुधः ॥ ८९॥

शम्बूकाख्यं दण्डकायां शूद्रं हत्वा तपस्विनम् ।
जीवयित्वा द्विजसुत मगस्त्यमभिवाद्य च ॥ ९०॥

गतः पुनरयोध्यां च वाजिमेधेन चेजिवान् ।

॥ अथ नारदकृत पुनर्वसु पारायणघट्टः ॥

निर्माय पर्णशालां तु नारदो मुनिभिस्सह ॥ ९१॥

गङ्गाद्वारे महापुण्ये रामपूजनतत्परः ।
पुनर्वसौ समारभ्य श्रीरामायणमादृतः ॥ ९२॥

सर्गाणां विंशतिं नित्यं पठित्वा विधिपूर्वकम् ।
वक्तारं कल्पयित्वाऽत्र वाल्मीकिं मुनिपुङ्गवम् ॥ ९३॥

व्रतं समापयामास पुनः प्राप्ते पुनर्वसौ ।
अथ दृश्यत्वमापन्न स्साक्षात्तत्रोटजाङ्गणे ॥ ९४॥

स्निग्धेन्दीवरपत्रामः पद्मरक्तान्तलोचनः ।
युक्तः किरीटकटककेयूराङ्गुळिभूषणैः ॥ ९५॥

वनमालायुतोरस्कः पूर्णचन्द्रनिभाननः ।
मन्दस्मितप्रभारूढबिम्बोष्ठविलसन्मुखः ॥ ९६॥

वामहस्तेन कोदण्डं दक्षिणेन च सायकम् ।
बिभ्रत्तूणौ च सम्पूर्णौ निशितैस्सायकोत्तमैः ॥ ९७॥

पार्श्वस्थया च सर्वाङ्गभूषणोज्वलया पुनः ।
समङ्गकरया देव्या सेव्यमानश्च सीतया ॥ ९८॥

अग्रे धृताञ्जलिं प्रह्वं हनुमन्तं कृपाढ्यया ।
दृष्ट्याऽनुगृह्णन् तमपि प्रसन्नवदने क्षणम् ॥ ९९॥

सेव्यमानो लक्ष्मणेन पार्श्वे प्राञ्जलिना मुदा ।
नारदस्तु तमालोक्य प्रणिपत्य सहस्रशः ॥ १००॥

स्तुत्वा बहुविधैः स्तोत्रैर्वैदिकैर्लौकिकैरपि ।
पाहि पाहीति च ततोऽब्रवीत् प्रेमाश्रुलोचनः ॥ १०१॥

श्रीराम उवाच -
वत्स नारद तुष्टोऽस्मि त्वद्रामायणपाठतः ।
पारायणात्पुनर्वस्वां विशेषानुग्रहो मम ॥ १०२॥

यथाऽनेनास्मि तुष्टोऽद्य तथा न तपसा तव ।
रामायणं यत्र यत्र भक्तितोऽभक्तितोऽपि वा ॥ १०३॥

पठ्यते तत्र सान्निद्ध्य महं कुर्वे यथेह तु ।
यो वाञ्छति प्रसादं मे स तु रामायणं पठेत् ॥ १०४॥

श्रीमद्वाल्मीकिवचसां माधुर्यं मां प्रकर्षति ।
अहं चाकर्णयिष्यामि त्वया च त्वादृशैस्सह ॥ १०५॥

स च कालो भवेच्छीघ्रं त्वमत्यागच्छ यत्नतः ।
व्रियतामद्य च वरो यथेष्टं प्रददामि ते ॥ १०६॥

नारद उवाच -
किमिहाद्य वरैः कार्यं निस्सङ्गस्य ममेतरैः ।
अयं वरो मे परमो यदेवं त्वां विलोकये ॥ १०७॥

दृष्टा मया शङ्खचक्रगदापीताम्बरान्विता ।
कौस्तुभाभरणग्रीवा लक्ष्मीयुक्तोरसाऽन्विता ॥ १०८॥

तव सा क्षीरपाथोधौ मूर्तिर्नारायणाह्वया ।
वैकुण्ठस्थानगा मूर्तिर्भुजाष्टकविभूषिता ॥ १०९॥

सुनन्दनन्दप्रमुखैस्सेविता नित्यसूरिभिः ।
दृष्टा तपःप्रभावेन कृपया दर्शिता त्वया ॥ ११०॥

नरनारायणाभिख्ये लोकरक्षार्थमादृते ।
तपस्विवेषे ते मूर्ती दृष्टे बदरिकाश्रमे ॥ १११॥

सर्वावतारबीजात्मा वैराजी साऽपि ते तनुः ।

नानाविश्वमयी दृष्टा श्वेतद्वीपे मया पुरा ॥ ११२॥

न तथा हर्षमगमं यथाऽद्य तव दर्शनात् ।
वाणकोदण्डपाणेश्च जानक्या सेवितस्य च ॥ ११३॥

दिव्यतेजोनिधेस्तेऽद्य दर्शनान्निर्वृणोम्यहम् ।
मनो मे मोदतेऽत्यर्थं मन्ये पूर्वं न चेदृशः ॥ ११४॥

तदहं प्रार्थये त्वाऽद्य वरं सर्ववरोत्तमम् ।
यदा यदाऽहं वाञ्छामि द्रक्ष्यामि त्वां तदा तदा ॥ ११५॥

एवं बाणधनुष्पाणिं सीतालल्मणसेवितम् ।
अचञ्चला च त्वद्भक्तिः स्यान्मे कारुण्यतस्तव ॥ ११६॥

किं चैवं काम्यपाठेन श्रीरामायणमादरात् ।
पुनर्वसौ समारभ्य यः पठेद्विधिपूर्वकम् ॥ ११७॥

भक्तितो दम्भतोवाऽपि तस्य त्वं प्रीतमानसः ।
धर्मार्थकाममोक्षाख्यं चतुर्वर्गं दिश प्रभो ॥ ११८॥

पुत्रान् पौत्रान् सम्पदश्च ज्ञानमन्ते च सोऽश्नुताम् ।
श्रीराम उवाच -
सत्यमुक्तं त्वया ब्रह्मन् मद्भक्ता मामकीं तनुम् ॥ ११९॥

कोदण्डपाणि सन्द्रष्टुं समीहन्ते न चान्यथा ।
ईदृशी मे तनुः पूर्वं स्वतेजःपुञ्जसंवृता ॥ १२०॥

कोटिसूर्यसमाभासा रक्तचन्दनसेविता ।
सीतया सेविता पार्श्वे वालव्यजनहस्तया ॥ १२१॥

मायां दर्शनमात्रेण निहन्त्री भेदधीप्रदाम् ।
चिरमाशासमानाय मत्प्रसादाभिकाङ्क्षया ॥ १२२॥

सनत्कुमाराद्विज्ञाय ममाविर्भावमञ्जसा ।
सारथ्यान्मन्त्रकृत्याच्च इक्ष्वाकुकुलसेवने ॥ १२३॥

दर्शिताऽभूत् सुमन्त्राय प्रस्थास्येऽहं यदा वनम् ।
शबर्यै शरभङ्गाय वालिने च मुमूर्षवे ॥ १२४॥

दर्शिताऽभूदिदानिं त्वं दृष्टवान् मत्कथाबलात् ।
नित्यं रामायणं ये वा पठेयुः कामतोऽपि वा ॥ १२५॥

मुक्तये वाऽपि ते सर्वे एवंरूपं तु मां मुने ।
अन्ते दृष्ट्वा प्राप्नुयुर्मां नात्र कार्या विचारणा ॥ १२६॥

य वा पुनर्वसुदिने समारभ्य यथाविधि ।
श्रीमद्रामायणं भक्त्या पठेयुः पुत्रकाम्यया ॥ १२७॥

धनाप्तये वा विपदां तारणायाथवा मुने ।
अन्ते तेषां सुप्रसन्नः पाठस्यास्य यथेप्सितम् ॥ १२८॥

सर्वान् कामान् ददाम्येव न ते शोचन्ति भूतले ।
प्रारब्धमपि दुःखं स्यात् तेषां निर्वीर्यमञ्जसा ॥ १२९॥

नाहं स्वाध्यायतोवाऽपि बाह्याभ्यन्तरपूजनात् ।
तपसा त्यागतो वाऽपि प्रसीदामि तथा मुने ॥ १३०॥

यथा रामायणकथापठनश्रवणादिभिः ।
दर्शयिष्यामि ते मूर्तिमेवंरूपां मनोरमाम् ॥ १३१॥

यदा यदा वाञ्छसि त्वं यत्र क्वापि मुनीश्वर ।
मत्प्रसादाद्दक्षशापो न त्वामभ्यभवन्मुने ॥ १३२॥

अत्र स्थितं मासमात्रं क्षणमात्रमतः परम् ।
नात्र स्थेयमितस्तस्मात् गच्छ लोकान् यथासुखम् ॥ १३३॥

त्वं च नित्यञ्चरन् गायेः श्रीरामायणमादृतः ।
प्रकाशय कथामेतां लोकानां सुखसिद्धये ॥ १३४॥

वाल्मीके त्वं च शिष्याभ्यां गायद्भयां मत्कथां सदा ।
आनन्दमाप्नुहि परं नान्यलभ्यं कथञ्चन ॥ १३५॥

आहरिष्याम्यश्वमेधं स्वर्णसीतासमन्वितः ।
आगच्छ सह शिष्याभ्यां मत्पुत्राभ्यां महाध्वरम् ॥ १३६॥

तदा कर्मान्तरे काव्यं त्वत्कृतं मत्कथाश्रयम् ।
श्रोष्यामि बहुभिस्सार्द्धं सभायां राजभिस्सह ॥ १३७॥

आऽश्वमेधकथाघट्टं मुनिभिश्च भवादृशैः ।
आन्तं ततश्च श्रोष्यामि त्वं यशोभाग्भविष्यसि ॥ १३८॥

पुत्रौ च स्वीकरिष्यामि सर्वलोकस्य सन्निधौ ।

इदं रहस्यं प्रोक्तं ते त्वया प्रोक्तं च काव्यके ॥ १३९॥

त्वं निवत्स्यसि मल्लोके मत्समो बहुकल्पकम् ।
मामेवैष्यसि चान्ते त्वं सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥ १४०॥

दाल्भ्य उवाच-
इत्युक्त्वाऽन्तर्हितो रामस्सीताद्यैरनुगैस्सह ।
अद्यापि गायति मुनिश्वरन रामायणं सदा ॥ १४१॥

स एनमर्थं प्रावोचनद्वयासायामिततेजसे ।
उपादिशत् स्वपुत्राय सोऽपि राजन् शुकाय च ॥ १४२॥

स मे कथितवान् पूर्वं प्रसङ्गाद्भक्तसंसदि ।
मया तवोपदिष्टं च श्रीरामायणवैभवम् ॥ १४३॥

त्वं चादित्ये समायाते मदुक्तविधिपूर्वकम् ।
पठन् रामायणं भक्त्या वक्तारं परिकल्प्य च ॥ १४४॥

श्रोतृंश्च परमोदारान् तरिष्यसि महापदम् ।
युधिष्ठिर उवाच-
श्रीमन्मुनिगणश्रेष्ठ दाल्भ्य सर्वज्ञसम्मत ॥ १४५॥

धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि विपदं तारितोऽस्मि च ।
अहं रामायणं भक्त्या पठिष्यामि पुनर्वसौ ॥ १४६॥

वक्ता भव महाभाग नान्योऽस्ति मम सम्मतः ।
श्रीसूत उवाच -
इत्युक्त्वा पाण्डुतनयस्सम्भारान् भातृभिर्मुन्दा ॥ १४७॥

सम्पाद्य च ततो वृत्वा श्रोतृन् भक्तान् रघूत्तमे ।
दालभ्यं वक्तारमाधाय द्वारकां प्रेष्य चानुजान् ॥ १४८॥

गोविन्दं च समानीय प्रोक्तवान् स्वमनीषितम् ।
स चैनमब्रवीद्राजन् तुष्टोऽस्मि तव कार्यतः ॥ १४९॥

अस्मिन्नप्यवतारेऽहं मम पूर्वावतारके ।
रामात्मके यच्चालितं तद्योवर्णयते मुदा ॥ १५०॥

तदा परवशो राजन् भवामि प्रीतमानसः ।
किमुताऽद्य महीपाल श्रीरामायणपाठतः ॥ १५१॥

चलत्वयं विधिस्सर्वः श्रोष्यामि च सह द्विजैः ।
श्रीसूत उवाच -
ततो युधिष्ठिरो राजा सङ्कल्प्य विधिपूर्वकम् ॥ १५२॥

द्रौपद्या सह धर्मात्मा पुनर्वसुमहादिने ।
रामायणं यथान्यायं समारभ्य पठन् स्वयम् ॥ १५३॥

समापयच्च विधिना कृत्वा कृष्णं सभेश्वरम् ।
यदा सभां पूजयितुमुत्थितो धर्मनन्दनः ॥ १५४॥

न ददर्श तदा कृष्णं तत्स्थानेऽन्यं ददर्श ह ।
सव्ये पाणौ च कोदण्डं दक्षिणे चापि सायकम् ॥ १५४॥

सीतालक्ष्मणसंसेव्यं पादान्ते च हनूमता ।
श्रीरामं पुष्पवर्षेण कीर्यमाणं नभस्सदाम् ॥ १५६॥

सूर्यकोटिसमाभासं प्रसन्नवदनाम्बुजम् ।
दृष्ट्वा परवशो भूत्वा हर्षेण कुरुनन्दनः ॥ १५७॥

सहस्रकृत्वः प्राणंसीत् तुष्टाव च पुनः पुनः ।
पाद्याध्याचमनीयेन सम्यगाराधयन्मुदा ॥ १५८॥

भगवानपि सर्वात्मा राजानमिदमब्रवीत् ।
श्रीभगवानुवाच-
तुष्टोऽस्म्यनेन विधिनां श्रीरामायणपाठतः ॥ १५९॥

अवाप्स्यस्यखिलान् कामानन्ते सायुज्यमेष्यसि ।
शत्रून् हनिष्यस्यखिलान् प्रतिज्ञान्ते नृपोत्तम । १६०॥

राज्यं प्राप्स्यसि भूयोऽपि भ्रातृभिः परिवारितः ।
इत्युक्काऽऽसीत् पुनः कृष्णस्सर्वालङ्कारशोभितः ॥ १६१॥

सदस्या विस्मयाम्भोधौ मग्नाः श्रीरामदर्शनात् ।
तुष्टुर्द्वारकानाथं तन्माहात्म्यवशीकृताः ॥ १६२॥

राजाऽपि कर्म तत् सम्यक्समाप्य विधिपूर्वकम् ।
अन्नैश्च षड्रसोपेतैः सूर्यपात्रविनिर्मितैः ॥ १६३॥

ब्राह्मणान् भोजयाभास सहस्राधिकसङ्ख्यया ।
वक्तारं पूजयामास कृष्णदत्तैधर्नादिभिः ॥ १६४॥

ततो व्यतीते वनवासदुःखे जित्वा रिपून् भीष्ममुखान् महात्मा ।
सहोदरैस्सेवितपादपद्मो महीं प्रपेदे महतीं मुदं च ॥ १६५॥

श्रीसूत उवाच -
यो रामायणमाहात्म्य मिदमुक्तं मुनीश्वराः ।
पठेद्वा शृणुयाद्वापि स रामे भक्तिमान् भवेत् । (। १६६॥)
श्रीरामस्य प्रसादेन सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥ १६६॥

-इति श्रीस्कन्दोपपुराणे पुराणवैभवखण्डे ब्रह्मनारदसंवादे
रामायणमाहात्म्ये काम्यपाठनिरूपणनाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५

॥ इति तृतीयोऽध्यायः ॥

॥ इति श्रीरामायणमाहात्म्यं सम्पूर्णम् ॥

- स्कन्दपुराण । पुराणवैभवखण्ड । अध्याय २३-२५॥

- skandapurANa . purANavaibhavakhaNDa . adhyAya 23-25..

Proofread by Mrityunjay Rajkumar Pandey

Shri Skandopapuranoktam Shriramayanamahatmyam
pdf was typeset on November 5, 2024

Please send corrections to *sanskrit@cheerful.com*